

УДК 141.7

Халецький О.В., доктор філософії, доцент¹, **Халецька О.О.**, здобувач²©¹Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, Львів, Україна²Львівський національний університет імені І.Франка, Львів, Україна

АНТРОПОНООСФЕРИЗАЦІЯ В.ВЕРНАДСЬКОГО ЯК ЗБІЛЬШЕННЯ СВІДОМІСНО-ДУХОВНИХ ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ АБО ПРОСВІТЛЕННЯ ХАОСУ

За сучасними науково-філософськими уявленнями (синергетика, квантова гравітація, підтверджена андронним колаїдером теорія Великого Об'єднання, так звана «нова історія», соціально-культурна парадигма тощо і узагальнюючий їх всіх універсальний еволюціонізм) світ (субстанція-суб'єкт-процес як творчісна силодія) у своєму розвитку проходить етапи: 1) космогенезу літосфери, 2) біосфери життя. 3) антропоноосфери дієрозуму. У В.Вернадського ноосфера – такий стан світу людини, коли науковий розум і практична діяльність стають планетарною силою, сумірною з силою природи. За П.Тейяром де Шарденом ноосферизація відбувається не тільки через науково-технічний прогрес, але, проходячи певні стадії розвитку, є повним духовним перетворенням світу як пунктом. У 1980-х р. група дослідників на чолі з М. Моїсєєвим висунула більш довгочасне поняття «епоха розвитку ноосфери», а у 1990-х р. науковці Інституту філософії НАН (М.Булатов, В.Загороднюк та інші.) дійшли висновку, що сутність ноосфери – це сукупність глобальних проблем, які розкривають так звану «проблему людини». У 2000-х р. провідної ваги набуває так звана соціально-культурна парадигма, яка у науково-філософській думці розглядається трояко: по-перше, як історично-духовна тотальність (школа «Анналів» і усі «анналоїди»), по-друге, як здійснення соціально-культурних проєктів (постмодерністський постструктуралізм) і, по-третє, як збільшення свідомісно-духовних чинників розвитку суспільства (універсальний еволюціонізм). На нашу думку, антропоноосферизація сутнісно тотожна соціально-культурній парадигмі і являє собою збільшення свідомісно-духовних чинників історичного розвитку суспільства. Зростання свідомісно-духовних чинників розвитку суспільства зумовлене тим, що людина постає як істота діяльнісно-свідомісна, а розвиток суспільства – як історично-духовний процес, відображений у концепції «ефіризації» А.Тойнбі. Зростання свідомісно-духовних чинників розвитку суспільства відбувається триєдино, як: 1) виведення світла духовного з темного потоку історії, тобто послідовно-поступально-прогресивного розвитку суспільства саме як історіологічно-духовного процесу, 2) в ньому зростання дієусвідомлень в усіх сферах життя і як 3) ідейно-духовне перетворення світу (зростання розвиткових значень, зростання дієпроективності ідей аж до здійснення малих і великих соціально-культурних проєктів, особистісна трансгресія, новоозначування тощо). Історично-духовний розвиток суспільства як антропоноосферизаційне збільшення його свідомісно-духовних чинників проходить етапи (ступені) первісного обцинно-родового суспільства; аграрного обцинно-станового суспільства у трьох генераціях (А.Тойнбі): перших (Давньоєгипетської, Шумеро-Вавилонської,

Індської, Егейської, Хетто-Малоазійської, Ранньокитайської і Давньоамериканської) обцинно-невільницьких, давніх (Давньосхідної, Античної, Давньоіндійської, Давньокитайської) обцинно-рабовласницьких і середньовічних (Далекосхідної, Індійської, Австралійської, Центральноазійської, Ірано-ісламської, Східнохристиянської, Західнохристиянської) обцинно-феодальних локальних цивілізацій як певних способів розвитку; індустріального суспільства (фаустівської мегацивілізації, за О.Шпенглером), яке проходить етапи: передіндустріалізаційний XVII – сер. XVIII ст.; індустріалізаційний сер. XVIII – XIX ст., індустріального пер. пол. XX ст. і, розпочатого НТР, постіндустріального друг. пол. XX ст. та інформаційного – від XXI ст. суспільства (Д.Белл, О.Тофлер, Е.Масуда, З.Бжезинський та ін.). Від сер. XX ст., з початком НТР, сутність якої у перетворенні науки на безпосередню продуктивну силу, свідомісно-духовні чинники розвитку набувають вирішального значення, що зумовлює інтелектуалізацію усіх сфер суспільного життя. Глобалізація постає одним із головних засобів збільшення свідомісно-духовних чинників розвитку суспільства.

Ключові слова: універсальний еволюціонізм, субстанція – суб'єкт – процес, творчісна силодія, антропоноосферизація, історично-духовний розвиток, збільшення свідомісно-духовних чинників розвитку, ідейно-духовне перетворення, процесуально-творчоцентричний образ світу, глобалізація, НТР, інтелектуалізація.

УДК 141.7

Халецький О.В., доктор філозофських наук, доцент¹,
Халецька О.О., соискатель²

¹Львовский національний університет ветеринарної медицини
і біотехнологій імені С.З.Гжицького, Львов, Україна

²Львовский національний університету імені І.Франка, Львов, Україна

АНТРОПОНООСФЕРИЗАЦИЯ В.ВЕРНАДСКОГО КАК ВОЗРОСТАНИЕ СОЗНАТЕЛЬНО-ДУХОВНЫХ ОПРЕДЕЛЯЮЩИХ РАЗВИТИЯ.

По современным научно-философским представлениям (синергетика, квантовая гравитация, подтвержденная андронным коллаидером теория Великого Единения, так называемая «новая история», социально-культурная парадигма и обобщающий их всех универсальный эволюционизм) мир (субстанция-субъект-процесс как творческое силодействие) в своём развитии проходит этапы 1) космогенеза литосферы, 2) биосферы жизни и 3) антропоноосферы дееразума. У В.Вернадского ноосфера – такое состояние мира человека, когда научный разум и практическая деятельность становятся планетарной силой, соизмеримой силам природы. У Тейяра де Шардена ноосфера происходит не только через научно-технический прогресс, но, проходя определённые стадии развития, представляется полным духовным преобразованием мира как пунктом. В 1980-х г. Н.Моисеев и др. выдвинули более долговременное понятие «эпоха развития ноосферы». В 1990-х г. М.Булатов, В.Загороднюк и друг. пришли к выводу, что сущность ноосферы – это совокупность глобальных проблем, раскрывающих т.н. «проблему человека». В 2000-х г. ведущее значение приобретает т.н. социально-культурная парадигма, в научно-философских исследованиях рассматриваемая

трояко: во-первых, как исторически-духовная тотальность (школа «Анналов» и все «анналоиды»), во-вторых, как осуществление социально-культурных проектов (постмодернистский постструктурализм) и, в-третьих, как возростание сознательностно-духовных детерминант (определяющих) развития общества (универсальный эволюционизм). По нашему мнению, антропоносферизация сущностно тождественна социально-культурной парадигме и представляет собой возростание сознательностно-духовных определяющих исторического развития общества. Возростание сознательностно-духовных детерминант развития обусловлено тем, что человек является существом деятельностно-сознательностным, а развитие общества – процессом исторически-духовным, отображенным в концепции «эфиризации» А.Тойнби. Возростание сознательностно-духовных определяющих развития происходит триедино: как выведение света духовного из тёмного потока истории, то есть последовательно-поступально-прогрессивного развития общества именно как исторически-духовного процесса, 2) в нём – возростание деесознаний во всех сферах жизни и как 3) идейно-духовное преобразование мира (возростание развивающих значений, возростание деепроективности идей аж до осуществления малых и больших социально-культурных проектов, личностная трансгрессия, новоозначивание и т.д.). Ноосферически-духовное развитие общества как антропоносферизационное возростание его сознательностно-духовных определяющих проходит этапы (ступени): первобытного общинно-родового общества; аграрного общинно-сословного общества в трёх генерациях (А.Тойнби): первых (Древнеегипетской, Шумеро-Вавилонской, Индской, Эгейской, Хетто-Малоазийской, Раннекитайской и Древнеамериканской) общинно-невольничьих, древних (Древневосточной, Античной, Древнеиндийской, Древнекитайской) общинно-рабовладельческих и средневековых (Дальневосточной, Индийской, Австралийской, Центральноазиатской, Ирано-исламской, Восточнохристианской, Западнохристианской), общинно-феодальных локальных цивилизаций как определённых способов развития; индустриального общества (фаустовской мегацивилизации, по О.Шпенглеру), которое проходит этапы: перединдустриализационного XVII – сер. XVIII ст., индустриализационного сер. XVIII – XIX ст., индустриального пер. пол. XX ст. и, начатого НТР, постиндустриального втор. пол. XX ст. и информационного – от XXI ст. общества (Д.Белл, О.Тофлер, Э.Масуда, З.Бжезинский и другие). От сер. XX века, с началом НТР, сущность которой в превращении науки в непосредственную производительную силу, сознательностно-духовные определяющие развития приобретают решающее значение, что обуславливает интеллектуализацию всех сфер общественной жизни. Глобализация выступает одним из главных способов возростания сознательностно-духовных определяющих развития общества.

Ключевые слова: универсальный эволюционизм, субстанция – субъект – процесс, творческое влияние, антропоносферизация, исторически-духовное развитие, увеличение духовных факторов развития, идейно-смысловые преобразования, процессуально-творчочентрический образ мира., глобализация, НТР, интеллектуализация.

UDC 141.7

Khaletskiy O.¹, Khaletska O.²¹*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S. Z. Gzhytskyi, Lviv, Ukraine*²*Lviv National Ivan Franko University, Lviv, Ukraine***ANTROPONOOSPHERIZATION – IT IS THE INCREASE OF
CONSCIOUSNESS AND SPIRITUAL DEVELOPMENT FACTORS**

According to current scientific and philosophical ideas (synergetics, quantum gravity, confirmed androgen theory of collider of Grand unification, called "New History", socio-cultural paradigm, etc. and synthesis of all universal evolutionism) world (substance - subject - process as creative forceaction) in its development goes through stages: 1. cosmogenesis of lithosphere, 2. biosphere of life, 3. andronosphere of valid reason. In V. Vernadsky noosphere – a state of the world of man, when scientific understanding and practical activities become a global force commensurate with the power of nature. For P.Teyar de Chardin noospherization is not only due to scientific and technological process, but passing certain stages of development, a is a complete spiritual transformation of the world as a point. In 1980s a group of researchers led by M.Moyseyev put forward a concept of long-term "the era of the noosphere ." And in the 1990s, scientists of the Institute of Philosophy of NAS (M.Bulatov, V.Zahorodnyuk and others). It was concluded that the nature of the noosphere - a set of global problems that reveal the so-called "problem of man". In the 2000-s leading importance is attached to the so-called social - cultural paradigm, both in scientific and philosophical thought it was considered in three ways: first, both historical and spiritual totality (school "Annals" and all "annaloids"), second, as the implementation of social and cultural projects (postmodern, poststructuralizm) and thirdly, as the increase consciousness - spiritual factors of social development. In our opinion, antroponoospherization essentially identical socio-cultural paradigm, and represents an increase consciousness and spiritual factors of the historical development of society. Growth factors of consciousness and spiritual development of society due to the fact that a person is presented as being active - consciousness and social development – both historical and spiritual process is reflected in the concept of "ethirization" A.Toynbi. Growth of consciousness and spiritual factors of society is triune: 1. the output of spiritual light from the dark stream of history that consistently - progressively – the progressive development of society as it is historical and spiritual process, 2. in it the growth of consciously act in all areas of life and how, 3. Ideological – spiritual transformation of the world (developmental growth of meanings, increase of operational projectiveness of ideas until the implementation of small and large socio - cultural projects, personal transgression, new values, etc.). Historically – the spiritual development of society as antroponoospherizational increase of its consciousness and spiritual factors through the stage (extent of primitive communal - tribal society, agrarian communal - caste society in three generations (A.Toynbi): first (Ancient Egypt, Sumerians - Babylon, Indian, Aegean, Hattie - Asia Minor, Early Chinese and Ancient American) communal - slave, old (Ancient Eastern, Antique, Ancient Indian, Ancient Chinese), community - slave and medieval (Far Eastern, Indian, Austrazian, Central Asian, Iran Iceland, Eastern Christian, Western Christian) community feudal local civilizations as some methods of the development,

industrial society (faust civilization by O.Shpenhler) which passes stages: before industrial, XVII-XVIII centuries, industrial middle of XVIII -XIX centuries, industrial of the first half of the twentieth century and launched STR of postindustrial, second half of the twentieth century, and informational from XXI century of society (D.Bell, O.Tofler, E.Masuda, Zh.Bzhezynskyy, etc.). From the middle of twentieth century, with the beginning of the STR, which is the essence of the transformation of science into a direct productive force, consciousness and spiritual development factors become critical, which leads intellectualization of all spheres of public life. Globalization presents a major means of increasing the consciousness and spiritual factors in the development of society.

Актуальність даної теми постає у тому, що у виникаючому нині універсальному (універсально-історичному) еволюціонізмі (синергетика Г.Гакена, або І.Пригожина 1977 р.; інфляційно-сценарна модель Всесвіту як просторово-часової піни А.Гута 1979 р.; творення Всесвіту із енерговакууму через тунелізацію А.Віленкіна 1982 р.; мультивсесвіту через відгалуження так званої Петлі Всесвіту Д.Гота і Лі Цзін-лі 1982 р.; через вібрацію так званих «струн» п.Штейнхардта і Н.Турока 2002 р.; так звана «нова історія» школи «Анналів» та історії ідей; соціально-культурна парадигма як збільшення свідомісно-духовних чинників розвитку; розвиток суспільства як здійснення так званих соціально-культурних проєктів; новоозначування тощо), який є дієусвідомленням наскрізного всесвітнього творення-розвитку єдиної субстанції-суб'єкта-процеса [12, 184] як творчої силодії [1], з'ясування певних етапів такого розвитку є одним із основоположних.

Близькі до антропоноосферизації ідеї вже давно визрівали у світовій науково-філософській думці: абсолют, що набуває свідомості, самосвідомості і освідомлює світ у людському історично-духовному розвитку – у Гегеля; в онаученому через дарвінізм гегеліанстві «Вчення Всесвіту» О.Сухово-Кобиліна, де етапами духовного перетворення світу (Світового Розуму) постають телургічний – земний, солярний – сонячний і сидеричний – зоряний; у науковістсько-позитивістському напрямку ХІХ ст. розвивається вчення про силодійний первень світу, що набуває свідомості (у справі *perpetum mobile* Паризької АН 1773 р., де визначається, що немає дії без сили, а є тільки єдина силодія; у першому началі термодинаміки Майєра-Джоуля-Гельмгольца 1842 р., де енергія ні з чого не виникає, нікуди не зникає, тобто існує вічно, і в усе перетворюється; у Г.Спенсера первеннями світу є 1) сила, 2) рух, 3) матерія; те ж у основоположника психології В.Вундта або як вітально-раціональна сила у Б.Шоу; у найбільш карбованій формі – у енергетизмі В.Оствальда, не чужому і вихідному і для В.Вернадського; у наскрізному «монокосмічному» підході К.Брейзіга історія постає як розвиток «образів дії»), у гуманітаристському напрямку – безсвідома воля, що набуває свідомості і самосвідомості в історично-духовному розвитку, у А.Шопенгауєра, Е.Гартмана, А.Древса, Т.Лессінга, Л.Ціглера та ін.; творчий порив і його еволюція, яка наскрізно проходить тільки в людині – у А.Бергсона; історія духу – у неогегеліанстві Б.Кроче, Д.Джентіле, Р.Коллінгвуда, М.Дворжака, В.Залозецького-Саса та ін.; у релігійній думці – у Р.Отто 1917 р., де Бог розуміється вже не як буття, а як первісна страшна сила, міць, могуть, що знаходить теоретичне обґрунтування у П.Тілліха і отримує розвиток у сучасних процес-теології і, переважно римокатолицькому, теїстичному еволюціонізмі і особливо, у вітчизняному

антропокосмізмі В.Соловйова, М.Федорова, В.Іванова (теургія), С.Булгакова (ософійнення світу), П.Флоренського (пневмосфера), М.Бердяєва, Е.Ціолковського, В.Муравйова (homo creator і космократія), О.Чижевського, М.Холодного (антропосфера), у Е.Суріо (плерома) і, навіть, у примордіальній, тобто одвічній, духовно-сакральній тягlosti Р.Генона, вочевидячи демонструючи так званий паралелізм думок.

Уявлення про те, що власне розвивається (субстанція-суб'єкт-процес, якою є творчісна силодія) знаходять логічне звершення у вченні про його якісні ступені розвитку [12, 188], що поступово визріває у середуцому реалістичному напрямку філософії (неорганічна природа, життя, психіка, дух – у М.Гартмана, царства матерії, сутностей, істини і духа – у Д.Сантаяни тощо) і досягає повноти і глибини у емерджентному еволюціонізмі А.Лавджоя, К.Моргана, С.Олександера, А.Тойнбі та інш., який розглядає розвиток як стрибкоподібний (порядком творчих катастроф, за Є.Маланюком) процес виникнення нових якостей світу (матерія, життя, психіка – у К.Моргана 1927 р.; простору – часу, матерії, життя, духа, божества – у С.Олександера 1927 р.; літосфери космогенезу, біосфери життя антропоноосфери дієрозуму – у В.Вернадського Е.ЛеРуа, П.Тейяра де Шардена 1923-1955 рр.; Бог як творчісна активність, космос, життя, дух – у світорозвитку, первісного суспільства, доби трьох генерацій локальних цивілізацій і глобально-ойкуменічної новочасної цивілізації – у А.Тойнбі 1954 р. тощо) через силодійно-енергетичні рушійні сили (нізус – порив у С.Олександера, креативність – творчісність – у А.Уайтхеда, радіальну енергію – у П.Тейяра, життєвий порив – у А.Бергсона і А.Тойнбі, спірітуальний, тобто духовний порив – у М.Блонделя, пасіонарність – у В.Вернадського і Л.Гумільова тощо) поширюючи, тим самим, поступально-прогресивний розвій на Всесвіт [12, 188].

Ідея рушійної сили науки (а згодом – і наукофери) виникає у В.Вернадського [2] під час лекцій 1902 – 1903 рр. у Московському університеті (виданих у монографії «Про науковий світогляд», 1903 р.), а власне ідея антропоноосферизації як дієрозуму в цілому [2, 37-65, 11-12] – в Українській державі гетьмана П.Скоропадського і за його підтримки під час заснування УАН у Києві наприкінці 1918 р. і взимку 1919-1920 р. під час втечі від більшовиків до Врангелівського Криму до Таврійського університету [2, 5-6]. Вона остаточно формується під час наукового відрядження В.Вернадського до Парижа 1922-1923 р. на семінарі у А.Бергсона 1923 р., підсумованого Е.ЛеРуа у 1927 р. [2, 11]. Подальший розвиток ідея антропоноосферизації отримала в основному у не виданих за сталінських часів, працях “Наука як планетарне явище” 1938-1939 р. і “Декілька слів про ноосферу” 1944 р. [2]. Осмислюючи перехід від біогеосфери до ноосфери В.Вернадський доходить висновку, що у розвитку енергетичного силодійного первеня 1) жива речовина є носієм і продуцентом біохімічної енергії [2, 11], 2) поява homo sapiens та розвиток суспільства привели до нового формоутворення цієї енергії – “енергії людської культури” або “культурної біогеохімічної енергії” як визначального чинника у геологічно-біологічній і подальшій історії планети [2, 37-65]; ця біогеохімічна і вже соціальна «енергія розуму» (насамперед наукової думки) та серця людини” є рушієм перетворення біосфери у ноосферу, “царства живої речовини” – у “царство розуму” [2, 37-65]. Із зародженням наукової думки вплив на зміну лика Землі став набувати цілеспрямованого характеру. Включення у сферу дієрозуму усієї планети і навколоземного простору “ставити питання про

перебудову біосфери в інтересах всього мислячого людства як єдиного цілого” [2, 37-65]. Наукова думка, що закономірно виникає у результаті “еволюції процесів зростання і концентрації свідомості” буде розвиватись у напрямку понадсвідомості. Розвиток біосфери і ноосфери відбувається через ускладнення та інтеграцію (як у Г.Спенсера і, взагалі, в усьому науковістсько-позитивістському напрямку), тому через них організованість світу постійно зростає і діє як негентропійний фактор [2, 125, 127]. Через ноосферу світ переходить до свідомої самоорганізації, саме ноосфера надає світу ідею, сенс і мету [2, 12], що є, по-суті, сучасним варіантом буддизму (анупадхишеша нірвана) або ультра-просвітництва.

Ідея антропосферизації отримала остаточне оформлення у працях Е. ЛеРуа і подальший розвиток у П.Тейяра де Шардена [6], а у галузі суспільної історії – у концепції “ефірізації” А.Тойнбі, яка означала [6, ТІ, 325, 513] збільшення усвідомлюваності (т.ІV, 1937 р. видання) і [6, т.ІІ, 112] одухотворення (т.VІІ, 1954р.), тобто, загалом, збільшення свідомісно-духовних чинників розвитку [6, 325, 111]. Світотвореннярозвиток проходить (як світовий павук із себе тче павутиння дієрозвою у страшне тантричне драконоплетиво, за Мундакаупанішадою сер. ІV ст. до н.е.) три етапи: 1) космогенезу літосфери, 2) біосфери життя, 3) антропоноосфери дієрозуму, який є внесенням у світ свідомості, «просвітленням хаосу» (за синергетикою) його одухотворенням, духовним перетворенням (у релігійній думці). За визначенням М.Гайдеггера «час часовиться із майбутнього», тобто нинішній розвиток визначається його майбутнім станом, тим чого немає (антропний принцип Б.Картера 1972 р.), у чому історія постає як «улюблена дочка філософії» (за Феофілактом Сімокаттою сер. VІІ ст.) або, як пише Ліна Костенко, «ми є тому, що нас не може бути», що особливо актуально у нинішню «буремну мить». Своєрідними “бризками” саява антропоноосферизації є ідеї “магічного театру” і “гри намистин” Г.Гессе 1943 р., “світової бібліотеки” Х.Борхеса 1942 р., “уявного музею світової культури” А.Мальро 1947 р., “арімоїї” Д.Андреева 1958 р. тощо.

У сер.-друг. пол. ХХ ст., оскільки сподівання В.Вернадського та інш. на ноосферу як уже досягнутий гармонійний розвиток не справдилися, то ряд дослідників на чолі з М.Мойсеевим у 1980-х рр. відсунули антропоноосферу у більш далеке майбутнє і поняття “епоха ноосфери” замінили поняттям “епоха розвитку ноосфери”. Нарешті, оскільки замість глобальної гармонії, були відкриті глобальні проблеми, чи “утруднення людства”, то у Інституті філософії НАН України ім. Г.Сковороди (М.Булатов, В.Загороднюк та ін.) дійшли висновку (“Філософія ноосфери”, 1995 р.), що теорія ноосфери і теорія глобальних проблем – це одна і та сама теорія, але на різних стадіях свого розвитку і, що стан ноосфери вже склався на Землі, позаяк людська діяльність перетворилась на планетарну силу; але сутність цього стану становить не гармонія, як її розумів В.Вернадський, а сукупність глобальних проблем, які разом розкривають так звану «проблему людини» (ФЕС, 2002, с.433).

У 2000-х р. у новому процесуально-творчоцентричному образі світу найбільшого значення набуває ідея соціально-культурної парадигми (Е.Бистрицький, О.Яценко, В.Біблер, М.Коган, О.Ахієзер, М.Лапін, В.Стьопін, Н.Черниш, О.Халецька та ін.), яка корениться у загально-світоглядних вислідах так званих сучасних нових напрямків науки: синергетики Г.Гакена або І.Пригожина 1977 р., антропному принципі Б.Картера 1972 р., квантовій гравітації С.Хокінга 1982 р., інфляційно-сценарній моделі Всесвіту А.Гута 1979

р., творення Всесвіту із енерговакuumу через тунелізацію А.Віленкіна 1982 р., мультивсесвіту через відгалуження так званої петлі Всесвіту Д.Гота і Лі-Цзін-лі 1982 р., через вібрацію так званих «струн» П.Штейнхардта і Н.Турока 2002 р., теорії семантично насиченого меона В.Налімова – Л.Лескова 1994 р., так званих «новій історії» школи «Анналів» Л.Февра, Ф.Броделя, Ж.ЛеГофа, А.Гуревича, Н.Яковенко та ін. і так звану «школу інтелектуальної історії» Д.Хайяма, К.Брінтона, С.Аверінцева, так званих «мислячої історії» Ліни Костенко та ін., постмодерністському постструктуралізмі Ж.Ліотара, Ж.Дерріда, Ж.Дельоза, У.Еко, платоністичних ремінісценсіях В.Біблера, Г.Померанца, С.Кримського, тоталлогії В.Кизими – узагальнених у народжуваній нині філософії універсального (або універсал-історичного) еволюціонізму (І.Пригожин, С.Хокінг, П.Девіс, В.Стьопін, М.Мойсеєв, М.Булатов, В.Загороднюк, Б.Режабек, Н.Веллер, О.Кривченко, В.Лук'янець, Л.Озадовська та ін.) [10, 54-56]. У філософії універсального еволюціонізму світ [12, 185-186] не є даність, а є процесом його творення ($\upsilon\beta\rho\iota\zeta$) як розвитку (субстанція-суб'єкт-процес), всепоступального ($\alpha\nu\alpha\beta\alpha\zeta\iota\zeta$ або так зване перевідкриття часу у енергетиці), законотенденційно-імовірно-багатоваріантного (хаосмос, за Джойсом), хвилеподібно-гілковано-різномного, через космогенез літосфери, біосферу життя, антропоносферу дієрозуму, через людину як істоту діяльнісно-свідомісну і розвиток суспільства як історично-духовний процес, через ступені розвитку (формації), локальні способи розвитку (цивілізації) і події, через збільшення свідомісно-духовних чинників розвитку (соціально-культурна парадигма), через здійснення соціально-культурних проєктів, через особисту трансгресію як теомію, через безкінечний семіозис новоозначування («бісівську текстуру» Р.Барта або «лабіринт» У.Еко) в Еон духовної вічності у Вирії. Соціально-культурна парадигма у науково-філософській думці розглядається трояко: по-перше, як історично-духовна тотальність (школа «Анналів» і усі «анналоїди»), по-друге, як здійснення соціально-культурних проєктів (постмодерністській постструктуралізм) і, по-третє, як збільшення свідомісно-духовних чинників розвитку суспільства (універсальний еволюціонізм) [10, 54, 57]. Світотворення як світорозвиток (порожнеча, пронизана дією, за Ольжичем) проходить три етапи: 1) космогенеза літосфери, біосфери життя і 3) антропоносфери дієрозуму, тобто внесення у світ свідомості, одухотворення його. Уже у Мухамада ібн Рошда у «Спростуванні спростування» б. 1180 р. сукупність активних людських розумів утворює «підмісячний» Світовий Розум. Згідно сучасного [8, 272-304; 5] принципу процесуальності (субстанція-суб'єкт-процес), одухотворення – це процес[8]. За вдалим висловом Х.Ортеги-і-Гасета, людина не має природи, а має історію. На нашу думку антропоносферизація як одухотворення світу сутнісно тотожна соціально-культурній парадигмі і є процесом збільшення свідомісно-духовних чинників в історичному розвитку суспільства.

Людина постає як істота діяльнісно-свідомісна: по-перше, її діяльність завжди опосередкована свідомістю (тотожність суспільного буття і суспільної свідомості, за О.Богдановим); по-друге, за вдалим висловом незаслужено забутого українського неогегельянця В.Залозецького-Саса, «має світоглядне підпорядкування» і, по-третє, антропоносферизація, тобто внесення у світ свідомості, його освідомлення, одухотворення становить єдиний сенс і виправдання (антроподицею) виникнення, витворення людини у всесвіті [12, 197-198]. За вдалим висловом В.Дільтея, людина не має історії, тому що сама є

історією. Свідомісно-духовні чинники є невід'ємною ідеальною стороною, подібної до стрічки Мебіуса, людської діяльності, а відтак – її рушійною силою і результатом, тобто виведенням світла духовного із темного потоку історії. Як ніж у тіло або промінь у п'ятьмю історичного процесу входить історіологія (Й.Дройзен, Н.Карєєв, М.Гандельсман та ін.) - наука середнього (узагальнено-конкретного) рівня про його послідовно-поступально-прогресивну спрямованість (так звана логіка історії), тобто розвитковість, чим є збільшення її свідомісно-духовних чинників. Саме історіологічні підходи розвиває К.Брейзіг, розглядаючи («Ступені і закони світової історії», 1905 р. та інш.) спрямовану послідовність – як закономірність, а закономірність – як логіку історичного процесу. Зростання свідомісно-духовних чинників розвитку відбувається триедино: 1) виведення світла духовного із темного потоку історії (тобто розвитку суспільства як саме історіологічно-духовного процесу), 2) в ньому – як збільшення дієусвідомлень в усіх сферах життя і 3) як ідейно-духовне перетворення світу (зростання розвиткових значень, зростання дієпроективності ідей аж до здійснення малих і великих соціально-культурних проєктів, особистісна трансгресія, новоозначування, тощо). Явища духовні по аналогії з так званими «хвилями матерії» Л.де Бройля 1924 р., або співвідношенням невизначеностей В.Гейзенберга 1927 р., мають, так би мовити, корпускулярно-хвильову природу. Вони поширюються усфері духовній як безконечна хвиля.

Антропоноосферизація як збільшення свідомісно-духовних чинників є найвищим мірилом поступально-прогресивного розвитку (так звана диктатура розвитку), яким є перфекційний, тобто удосконалююче-перевершуючий розвій [12, 197]. Ніхто не сказав краще за Г.Зіммеля («Споглядання життя», 1918 р.), творчісна силодія, що проходить етапи життя, «понад - життя» (соціально-політична сфера) і «більше – ніж – понад – життя» (сфера духовна), здійснюється через самообмеження, випираючи і видмухуючи із себе різні культурно-історичні форми (способи) розвитку (смерть – на вітальному рівні, формації, цивілізації, події, твори, ідеї, соціально-культурні проєкти тощо) і розторошує їх у непристанному рухові вперед. Попри науковістський «умертвляючий погляд медузи» (А.Бергсон), антропоноосферизаційне духовне перетворення перегукується з релігійними уявленнями про Бога як сяйво, світло («світ Брахмана – це суще світло», за Чхандогія-упанішадою; Аллах – «світло небес і землі», за Кораном; «Бог є світло і не має у ньому ніякої п'тьми», за Посланням Іоановим; «Христос є світло для світу» – у Євангелії від Іоана тощо) і творення як просвітлення [13, 297], досягненням кінцевого есхатологічного «Царства Божого як нової землі і нового неба» в усіх, принаймі єдинобожних, релігіях світу [11]. Сутнісно тотожне розуміння і прогресу, і уособленої творчісної силодії Бога [11, 40-41] як перфекційного, тобто удосконалююче-перевершуючого розвитку у сучасному теїстичному еволюціонізмі (К.Раннер, Е.Фер, А.Морено, В.Маркоцці, Д.Кюнґ, процес – теологія та ін.) дає підстави для дієбожжя і поступовір'я. Прогресизм дієусвідомлений як релігія постає як так зване богобудівництво (А.Сен-Сімон, О.Конт, Д.Штраус, Ж.Сорель, А.Луначарський, М.Горький, Г.Уелс та ін.). А просвітницька абсолютизація свідомісно-духовних чинників розвитку набуває містично-анархічних присмаків (від даосизму, дзен і всіякого іншого буддизму, християнсько-гностичних громад – комун, Телемської обителі, містичного анархізму Г.Ландауера, В.Іванова і Г.Чулкова до сучасних хіпі і так званого вільного

Інтернету, або так званого Правого сектору на Євромайдані). Це силові історично-просвітлююча (М.Кондорсе, Г.Уелс, В.Вернадський, А.Тойнбі та ін.) у одвічній боротьбі стихії, що рве усі форми (Г.Зіммель, О.Блок, В.Іванов, Ф.Гундольф, Т.Лессінг та ін.) і культури (Д. Мережковський, Є.Маланюк, Т.Еоїот, П.Валері та ін.) як «вивищення у душі від Діоніса до Аполлона» (Ф.Рінтелен).

Духовне перетворення – це, нібито, переважно (Гегель) опредметнення і розпредметнення ідей (за визначенням ФЕС, набуття через дію ідеєю форми предмета, правда, заперечуваного, наприклад, феноменологією) у мові, у речі, у соціально-культурних проектах (де історія постає як ланцюг або прекрасне намісто здійснення соціально-культурних проектів), в результаті чого постає духовно перетворений світ. Духовне перетворення – це світ опредметнених (аж до втілення) ідей. За вдалим висловом Л.Клагеса, людина є направленим до образів оком Всесвіту. На нашу думку, висновок Й.Шкловського 1971 р. про унікальність людського розуму і здійснюваний (так звані космічні послання 1972, 1974, 1975 рр. тощо) пошук розуму у Всесвіті (С.Лем, 1964 р., А.Азімов, 1972 р., М.Руденко, 1976 р. та ін.) приводять до думки, що антропоноосферизація – це і є Світовий Розум (О.Бердник, 1976 р.). Але зростання свідомісно-духовних чинників розвитку – це не певний досягнутий стан (як наприклад, точка у Тейяра), а процес (як, наприклад, Царство Боже у Бердяєва). Щодо «винаходжуваного майбутнього» Б.Жувенеля дез Юрсена («Аркадія», 1968 р.) і визначення А.Туреном сучасного суспільства як проєктованого («Постіндустріальне суспільство», 1969 р., «Виробництво суспільства», 1973 р. та ін.) то, на нашу думку, всякий суспільний розвиток завжди, не зважаючи на його примусовий (найпоширеніша тепер модернізація), а подекуди і репресивний («Діалектика Просвітництва» Т.Адорно 1947 р.) характер, є менш або більш проєктованим, що коріниться у тому, що людина постає як істота діяльнісно-свідомісна, а її діяльність завжди опосередкована свідомістю. Важливими етапами розвитку суто свідомісних чинників є 1) саме їх виникнення у первісному суспільстві і вибухове розширення у неоліті та 2) цивілізаційний розвиток, звершений визначеним К.Ясперсом 1948 р. та інш., так званим «вісьовим часом», коли виникає вже особистісно-понятійне мислення, що, як і залізний вік, тривають дотепер. Загалом, антропоноосферизаційні уявлення про історію як просвітлення отримують найбільший розвиток у концепціях прогресування – у добу просвітництва (М.Кондорсе та ін.), антропоноосферизації (В.Вернадський, П.Тейяр де Шарден та ін.) і ефірізації (А.Тойнбі) – у науці ХІХ-ХХ ст. і, від поч. ХХІ ст., – у, визрілій у так званому синергетичному напрямку (від хаосу до порядку), соціально-культурній парадигмі як збільшенні свідомісно-духовних чинників розвитку [10, 57], тобто історично-духовному виведенні [12, 196].

Історично-духовний розвій суспільства [9; 6; 3; 4] як антропоноосферизаційне збільшення його свідомісно-духовних чинників проходить етапи (ступені): первісного общинно-родового суспільства; аграрного общинно-станового суспільства у трьох генераціях (А.Тойнбі): перших (Давньоєгипетської, Шумеро-Вавілонської, Індської, Егейської, Хетто-малоазійської, Ранньокитайської і Давньоамериканської) общинно-невільницьких, давніх (Давньосхідної, Античної, Давньоіндійської, Давньокитайської) общинно-рабовласницьких і середньовічних (Далекосхідної, Індійської, Австралійської, Центральноазійської, Ірано-ісламської,

Східнохристиянської, Західнохристиянської) общинно-феодалних локальних цивілізацій як певних способів розвитку; індустріального суспільства (фаустівська мегацвілізація, за О.Шпенглером), яке проходить етапи: передіндустріалізаційний XVII – с. XVIIIст., індустріалізаційний сер. XVIII-XIXст., індустріального суспільства пер. пол. XX ст. і, розпочатого НТР, постіндустріального – друг. пол. XX ст., та інформаційного – від XXI ст., суспільства (Д.Белл, 1973; О.Тофлер, 1980; Е.Масуда, 1983; З.Бжезинський, 1986 та ін.) [12, 192-198]. Історично-духовний розвиток суспільства та його етапи і циклічні крутіжі локальних цивілізацій співвідносяться як океан і хвилі. До поч. XX ст. новочасна індустріальна Євроамериканська мегацвілізація поступово поглинула усі давні локальні цивілізації (Г.Уеллс, А.Тойнбі, У.Мак-Ніл та інш.), перетворюючи їх здебільшу на свої колонії або напівколонії [9, 898-899; 6, Т2, 280; 3, 1065]. Вони втрачають окремішній самостійний розвиток і стають частинами (очевидно, регіонами) утвореної єдиної глобально-ойкуменічної цивілізації і процесів глобалізації [12, 200]. Хоча деякі дослідники (С.Хантінгтон, Ю.Павленко, Т.Орлова та ін.) вважають, що окремішні локальні цивілізації (Російська, Американська, Європейська, Тропікоафриканська та інш.) існують дотепер у глобалізованому світі [4]. На нашу думку, у сучасному глобалізованому світі вони стають частинами його загального розвитку і є його регіонами або субцивілізаціями тощо [12, 199-200]. Із розгортанням НТР, сутність якої у перетворенні науки на безпосередню продуктивну силу, відбувається інтелектуалізація усіх сторін суспільного життя і свідомісно-духовні чинники розвитку суспільства набувають вирішального значення [10, 54]. Створення соціально-культурних проєктів для їх здійснення і, тим самим, ідейно-духовного перетворення світу, постає головним завданням так званих інтелектуалів (О.Гоулднер, 1979 р.). Антропоноосферизація як збільшення свідомісно-духовних чинників розвитку суспільства відбувається через глобалізацію як поступове утворення світової глобально-ойкуменічної мегацвілізації як соборної єдності національних культур [12, 200].

Висновком може бути те, що, на нашу думку, антропоноосферизація – це збільшення свідомісно-духовних чинників розвитку як виведення світла духовного із темного потоку історії, тобто саме як історіологічно-духовний послідовно-поступально-прогресивний розвій, а в ньому – збільшення дієусвідомлень в усіх сферах життєдіяльності, здійснення так званих соціально-культурних проєктів та інш., аж до ідейно-духовного перетворення світу.

Література

1. Бергсон А. Творча еволюція/ А.Бергсон; пер. с франц. Р.Осадчука.- К.:Вид. Жупанського. 2010.- 318 с.
2. Вернадский В. Философские мысли натуралиста / В.Вернадский. – Киров: Константа, 2013. – 412 с.
3. Мак-Ніл В. Піднесення Заходу. Історія людського суспільства / В.Мак-Ніл; пер. під ред. А.Галушки. – К.: Ніка-центр, 2002. – 1111 с.
4. Павленко Ю. Історія світової цивілізації / Ю.Павленко. – К.: Либідь, 2000. – 257 с.
5. Синергетическая парадигма. Человек и общество в условиях нестабильности. – М.: Прогресс-Традиция, 2003. – 565 с.
6. Тойнбі А. Дослідження історії. – Т.1-2 / А.Тойнбі; пер. з англ. В.Шовкун. – К.: Основа, 1995. –614 с.

7. Тейяр де Шарден П. Феномен человека / П.Тейяр де Шарден; пер. с франц. Н.А.Садовского. – М.: Прогресс, 1987. – 240 с.
8. Уайтхед А.Н. Процесс и реальность / А.Уайтхед // Избранные работы по философии; пер. с англ. И.Т.Касавина. – М.: Прогресс, 1990. – 718 с.
9. Уэллс Г. Всеобщая история мировой цивилизации / Г.Уэллс; пер. с англ. С.Ревуцкой; М.: Эскимо, 2008. – 928 с.
10. Халецька О. Соціально-культурна парадигма у філософській думці / О.Халецька // Духовність, культура, нація. Збірник наукових статей. Випуск 4. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім.І.Франка, 2009. – С. 54-60.
11. Халецький О., Халецька О. Незнаний Бог апостола Павла в світлі зростання його історично-духовних чинників/ О.Халецький, О.Халецька // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. Книга II. – Львів.: Логос. 2012. – С. 35-47.
12. Халецький О.В., Халецька О.О. Світ як дієрозв'яз (υβρις) або універсально-історичний еволюціонізм / О.Халецький, О.Халецька // Наукові записки. Серія «Історичне релігієзнавство». Випуск 8. – Острог: Видавництво національного університету «Острозька Академія». 2013. – С. 183-202.
13. Халецький О. Релігійно-філософська «метафізика світла» у мандрах крізь віки / О.Халецький // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. Книга II. – Львів: Логос, 2013. – С. 295-306.

Рецензент – к.ф.н., доцент Костенко В.Г.